

в іконографічній традиції зображується в обладунках – військові обов'язки лежать також на плечах Панька в романі: він відповідає за військові операції шістки ОУН.

Висновки. Беручись до створення ідейно «позитивного» твору про перемогу України над світом і власною долею, автор через сюжет, образи та поетику роману реалізує намір у декількох вимірах: по-перше, через подолання «мінорного» звучання теми України та її долі; по-друге, завдяки уведенню як теми оборони державності, так і конкретної країни в репертуар літератури; по-третє, за допомогою розширення парадигматики романів українською мовою шляхом створення утопічного твору; по-четверте, створюючи своєрідний «терапевтичний» ефект сугестії та самонавіювання, особливого програмування себе не на вчинки, а спосіб мислення й оцінки проблем і можливостей. Поєднання зі значним символічним пластом, який сягає корінням біблійного джерела літератури, збільшує вагу твору і переконує в його «правдивості». Водночас – це книга «жанрового» характеру й «масового» призначення, створена в межах, так би мовити, «телеології просвіти», що задає її своєрідне ретро-звучання навіть на фоні літературних фантастичних творів 50-х – 60-х рр. ХХ ст.: спрощене представлення картини світу та взаємозв'язків елементів буття полегшує «повчання», що стоїть за художнім текстом, зближуючи твір одночасно як з утопією-памфлетом, так і з романом-агіткою.

Список використаної літератури

1. Тис Ю. К 7. Фантастичне оповідання / Юрій Тис. – Торонто : Гомін України, 1964. – 207 с.

Аннотація. Стороха Б. В. Государство и утопия: к проблематике романа Ю. Тиса «К 7». В статье автор производит анализ поэтических особенностей украинского утопического романа, написанного автором в эмиграции. Роман представляет собой абсолютизированную картину утверждения государственности. Текст книги возникает как феномен массовой культуры в точке пересечения националистических взглядов украинского писателя и массовой кинокультуры Америки 50 – 60-х гг. XX века, что отражается на специфической символизации, характерной для романа.

Ключевые слова: роман, утопия, национализм, символизация.

Summary. Storokha B. V. "The state and utopia: themes and problems in the novel by Y. Tys "K 7". The article deals with the analysis of poetical features of the Ukrainian utopian novel, written in emigration. Roman is the absolutized picture of claim of the state system. Text of book arises up as the phenomenon of mass culture in an intersection nationalistic looks of the Ukrainian writer and mass cinema culture of America 50 – 60th of XX. It affects specific symbolizing in a novel.

Keywords: novel, utopia, nationalism, symbolizing.

УДК 821. 161. 2. 09 Стус В.

Інна ОНІКІЄНКО

ВАСИЛЬ СТУС ТА ЙОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ: ДІАЛОГ ПРО МЕЖІ ЛЮДСТВА

У статті розглядається засвоєння в поетичній збірці В.Стуса «Час творчості» духовного досвіду Й.Гете, діалог двох митців про можливості людини та їх обмеження, художньо виражений у законі полярності.

Ключові слова: «самособоюнаповнення», ініціація, ентелехія, прафеномен, закон полярності, філософія суфізму.

Постановка проблеми. Спроб відчитати поетичну збірку В.Стуса «Час творчості» майже не існує. Почасти через жорсткий, але справедливий висновок В.Івашка про створений літераторами вже до 1994 року велетенських масштабів міф про поета, «за яким поезія й заховане в ній людське «я» зробилися майже не відчутними, найзагадковішими й найвідчуженішими явищами української культури [1, 104]». Почасти через унікальність самої збірки, у якій, за словами Д.Стуса, «поезія відлунує в перекладах, щоб, ніби збагатившись його контекстом, мати силу сприйняти чужинський дух і відтворити його як свій у нові часи, і в іншій культурі [9, 258]».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Читачеві важко дається відчитування світових духовних практик у творчості українського поета, адже, як справедливо твердить Д.Стус, В.Стус говорив «з великими – Гете, Рільке, Пастернаком – ніби

на рівних: бо й вони, і він уже з того боку, за гранню буденного життя людини [9, 253]», а за цією межею «поезія перестає бути штукою, а стає сакрумом [9, 256]».

К.Москалець бачить значення творчості Г'ете для Стуса в можливості вишталтувати власний дух [4, 226]. Тому, на переконання дослідника, «“Час творчості” не копіює великих першозразків, він успадковує і трансліює далі їхню спрямованість, яка полягала у глибоко особистісному переживанні присутності сакрального в профанній та буденній реальності... [3, 229]».

Мета статті. К.Москалець робить також важливий висновок про те, що творчість Гете створювала рятівні межі для Стусових поетичних осяянь [3, 237]. Відтак основною проблемою статті є з'ясування сутності діалогу двох великих поетів про межі людства, які осягаються через розуміння ними антитетичної природи буття.

Виклад основного матеріалу. Про настійну потребу мати в українському перекладі Гете В.Стус писав у статті 1967 року «Великий з найбільших», присвяченій до 135 - річчя з дня смерті митця, зазначаючи при цьому, що «чимало наявних перекладів тепер уже не можуть задовольнити нашого читача [9, 239]».

У статті В.Стус висловив своє переконання в тому, що уроки Г'ете допомогли б розкрити духовний зміст української культури, піднести її до європейського рівня.

Зшиток перекладів з Г'ете, що складає другу частину збірки «Час творчості», В.Стус створив у 1972 році паралельно зі зшитком оригінальних віршів, коли перебував під слідством у камері попереднього ув'язнення. Над цими перекладами він працював до кінця 1973 року і переписав їх у листах до дружини та батьків.

Нове духовне народження В.Стуса позначилось зверненням до сакральних категорій та образів, що ставали єдиним порятунком в умовах ув'язнення, невизначеного майбутнього, коли одночасно переплелися всі «спроневіри» й переживання утрат з відроджуваними надіями зсередини створити себе і таким чином возвеличити цінність людського життя, знівельованого в часи тоталітаризму.

Український поет вдається до духовного досвіду людства. Ідея «самособоюнаповнення», що в умовах несвободи ставила на шлях самопізнання, була суголосна філософсько - естетичним шуканням улюблених Стусових мислителів Г.Сковороди та Й.В.Гете.

Пізнай себе – створи себе – звільнись від буденних марнот – стало апофеозом життя українського філософа, який у час народження Й.Гете вже був автором «філософії серця», покликаної зробити людину щасливою.

Й.Гете прийшов до свого нового дня народження в період веймарської класики. На цьому етапі він прагне підготувати себе як «*ентелехію*» і злитися зі світовою душею, тобто, згідно з ученням Спінози, здобути своїй душі безсмертя. На цьому шляху він ставив перед собою завдання пізнати самого себе, створити себе. Минуще більше не цікавило митця, він стояв на шляху пізнання *незмінного*. Керуючись внутрішнім імперативом «Я мушу стати сталим [10, 148]», Гете на свій дух накладав карб ґрунтовності.

Досвід духовного переродження великих особистостей людства надихнув Стуса. Працюючи над збіркою, він прагнув подібної сталості та ґрунтовності духу і, за словами К.Москальця, «явив у своїй творчості «зреформоване християнство», яке узгоджувалось з його філософією вчинків та імперативом активного кшталтування самого себе і навколишнього світу [3, 220]».

До «самособоюнаповнення» як внутрішньої свободи поет іде через звільнення від тягара буденності, від несвободи зовнішнього світу: «Яке блаженство – радісно себе / пуститися, неначе човен берега .../ Як легко, збувшись старих вериг, почувись вільному, з собою в парі [7, 13]».

Крім того, завжди близьким був Стусові образ «належної людини», що містить всю повноту буття, такий популярний у віршах Гете періоду його «штюрмерства». Цей образ у пізній творчості німецького поета знайшов своє втілення в ідеї «прафеномена», наділеного внутрішнім стремлінням до розвитку. На думку Гете, людина після смерті повертається у світ природи у вигляді безсмертної ентелехії. Однак природа сприймає лише те, що з нею споріднене. Отже, людина за час свого земного життя мусить виховати в собі відповідність високим і незмінним законам: «Хто хоче стати у майбутньому великою ентелехією, мусить уже зараз бути нею [10, 171]».

«Прафеномальний» тип людини Гете бачив у великих героях грецьких міфів. Він вважав, що грецьким класикам вдалося «розвинути з людської постаті цілком закінчене коло божественних образів [10, 171]». Творчість Гете і Стуса споріднює засвоєне з античного мистецтва бажання вмістити у свої образи високе завдання для людини

і в такий спосіб наблизити її до божественного. Божественне у випадку обох митців означає ту універсальну істину, що в своєму індивідуальному існуванні людина помічає вияв загальних законів буття.

«Великі гімни» Гете склалися під впливом творчості давньогрецького поета Піндара, що розвивав орфічне учення метемпсихозу – переселення душ. Орфіки вважали тіло тюрмою душі, в якій зосереджене божественне начало. Лише після смерті й багатьох перевтілень вона поверталася у свою природну стихію [2, 165]. Очевидно, що ідея «прафеномена» Гете має своїм джерелом містичне давньогрецьке віровчення. Завдяки Піндару Гете побачив в античному мистецтві героїчну напругу, буяння природної стихії, далекі від канонів класицизму. Німецький поет узявся за реабілітацію образів, що зажили сумнівної репутації в класицистичній літературі, проте, на його переконання, варті увіковічення через свою героїчну поведінку та здатність до самозречення. Такі Прометей, Юлій Цезар, Фауст.

В.Стус переклав оду «Прометей», зберігаючи концепцію богорівності цього персонажа. Прометею довелося самому пережити всі свої сумніви і страждання. Висока духовна місія робила невразливим його для зла у світі буденного. Прометей відчув, що вийшов з - під влади богів, що могутнішими за богів є час і доля. Вони й дали йому необмежені можливості, бо людина, яка творить культуру і витворює люд «за власною подобою [7, 214]», – є справжній бог. І якщо не всі мрії у житті збулися, то це ще не привід зненавидіти життя. Такий героїзм близький Стусові, а поняття «час» і «доля» є визначальними для збірки «Час творчості».

У «Пісні духів понад водами» Гете розмірковує про вічність людської душі, порівнюючи її з водою. Тут проглядають орфічні уявлення про перетворення душі. Душа, як і вода, ніде не зникає. Відтак з'являється образ вітру як стихії, що «спіненим водам нуртує надра [7, 199]». Й.Гете уподібнює вітер до людської долі. Також і в багатьох віршах В.Стуса відбилась сприйняття долі як стихії, що нуртує життя людини й визначає її шлях.

У віршах В.Стуса працює закон пропорційності, відкритий Й.Гете в античному мистецтві. Й.Гете визнавав у давньогрецькій трагедії багатство страхітливих сюжетів та моторошних подій, проте вони врівноважуються художньо досконалою формою, яка забезпечує підлеглість трагізму найвищим ідеям: гідності, величчю, красі, так що глядач не відчуває «жодного сліду жаху смерті [10, 177]». Отже, форма, зокрема пропорційність, урівноважує зміст, передає внутрішню ідеальну сутність суб'єкта.

Велика кількість віршів «Часу творчості» прочитується як варіанти теми прийняття страждань за такі прості й одночасно недосяжні ідеали людства. «Як добре те, що смерті не боюсь я», – пише поет в одноіменному вірші, бо страх перед смертю знешкоджений усвідомленням того, «Що жив – любив і не набрався скверни, / ненависті, прокльону, каяття...», а також переконанням у своїй чесності перед народом, який для Стуса асоціювався із нацією: «і чесно гляну в чесні твої вічі, / і чесними сльозами обіллюсь [7, 15]». Дбав, аби душа лишилась по - сковородинськи чистим храмом, адже «блажен муж, що в премудрості помре і що в розумі своїм повчається святині [6, 57]». Померти премудрим – це померти із чистою совістю. Така смерть, за християнською мораллю, неодмінно переростає у вічне життя. У відомих словах «Народе мій, до тебе я ще верну, / і в смерті обернуся до життя / своїм стражданням і незлим обличчям [7, 15]», очевидно, іде мова про «катарсис» Арістотеля, відчитаний В. Стусом у творах Й.Гете. Відтак Стусові тексти являють катарсис не просто як «очищення» через страх і співстраждання, а як «гармонізацію» душі або її узгодженість із реальністю (у випадку Стуса моторошною) шляхом звільнення від страху. Звільнення від страху перед смертю – в цьому полягають незвичайні можливості людини, явлені в духовному досвіді обох поетів.

У віршах Стуса доволі часто зустрічається число «сто» на означення якихось нездоланих перешкод на шляху до втілення ідеалів: «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе, / добро і правдо віку. Через сто зневір... [7, 25]».

Про ці перешкоди писав і Гете у вірші «Межі людства». На думку німецького поета, природа сама по собі байдужа до моралі, людина ж продовжує її високі діяння в царині духовності і тим самим стає відображенням її вищої сутності. Однак у діянь людини є межі, що перешкоджають їй стати врівень з небесними силами. У Гете смертна людина не сміє «з богами стати на прю [7, 201]». Її стосунки з «батьком всевишнім» лежать у площині сакрального: «...цілую / край його ризи / з дрозом дитячим / в вірному серці [7, 201]». Хвилі вічної ріки часу (образ, близький Стусові) назавжди поглинають і людей, і богів. Час – межа діянь і людини, і богів. Утверджуючи думку про нескінченність буття, Гете вводить

філософський образ «буття поколінь», що є так само нескінченним, як і час: «А покоління / нижуться міцно / на нескінченний / ретязь буття [7, 202]».

Найближчою українському поетові можна назвати думку Гете про свободу людини, якої вона досягає через власний безперервний чин, викликаний не зовнішньою необхідністю, а внутрішніми вольовими імпульсами. Навіть втрачаючи зв'язок із зовнішнім світом, така людина здатна підносити свій дух, усвідомлюючи підвладність собі свого внутрішнього світу. У площині віднайдення рівноваги між зовнішнім світом, що ставить людині щораз нові перешкоди, та повнотою діяльного духовного існування індивіда полягає суть діалогу між двома великими поетами.

Сприймавши універсалізм естетичних шукань Гете, можливість зрозуміти одне за допомогою іншого, український поет ішов до розуміння антитетичної природи буття в діалозі зі своїм великим попередником про межі людства. Ще до ув'язнення у статті «Зникне розцвітання» В.Стус писав, що «в цьому світі життя врівноважене смертю [8, 356]», і вже в ув'язненні осмислював свою долю як час утрат і час набутків.

Найперше, що відділяє людину від усього буденного, приземленого – це її дух, її геній. У великих гімнах Й. Гете геній є могутньою трансцендентною силою, яка охороняє блукальця (переклад Стуса) під час бурі. В цих текстах домінує слово «штурм». Однак богорівність поета врівноважує драматизм його становища, адже, поєднавшись із генієм, він вже не може спуститися в буденний світ і бути безтурботним щасливим смертним.

Міркуючи про можливість людини піднятися над світом буденного, Гете порушує питання про межі вільної уяви. Розкривши те, що природа завбачливо приховала від звичайної людини як найсуттєвіше в собі, митець мимоволі виступає співтворцем природи.

За досягнення вершини (Олімпу) поет у Гете згоден заплатити життям. Про це іде мова у сьомій з «Римських елегій». Поет вважає, що йому, блукальцеві, пощастило випадково зажити прихильності Геби чи Фортуни і за допомогою «чудовної» увійти до святині. За можливість сягнути Олімпу поет погоджується згодом бути зведеним Гермесом «попри надгробок Цестія нишком до Орка [7, 221]».

Бачимо, що поет у Гете долає ту саму «високу падь», про яку пише Стус, бо обидва поети розглядають мистецтво крізь призму закону полярності. Творчість потребує жертвоприношень, болючих утрат, смерті, зрештою, але їй воздається безсмертям. Про це Гете написав у вірші «Геджра»:

Знайте ж, що поет рядками
прочиняє райські брами,
годен виблагати в неба
вічного життя для себе [7, 230].

Для ув'язненого Стуса творчість, по суті, стає біографією, його «життє – творчістю». У вигляді свого життя земного і духовного, у взаємному їх зближенні і відштовхуванні Стус творив містерію про шлях душі від буденного до високого, сповнений трагічних випробувань.

Центральним у збірці є символ дороги як переходу межі, на якій відбуваються містичні видіння. Стус засвоював досвід Гете в умінні описувати стани високої духовної одержимості.

Стусові видіння пов'язані з творенням міфу про свою духовну дорогу, що веде через смерть у безсмертя.

Біблійне ядро, сама алюзія про те, що звичайне буття людини набуває універсальної суті, метафорично розростається, сприяє творенню нових художніх смислів. Прикладом може бути вірш - видіння «Вже обрій – наче крига молода...», де міфологізується образ сина, батько якого пішов на розп'яття і вже з потойбіччя спостерігає з мукою, як син по бездоріжжю намагається втрапити в його слід.

Особливий трагізм цього видіння полягає в тому, що зустріч батька з сином не може відбутися. Сюжет вірша і загалом Стусів трагізм можуть мати своїм джерелом давньогрецький міф про Гермеса та Еврідіку, в якому олімпійському провідникові так і не вдається вивести жінку з потойбіччя. Міфологізуючи також і образ дружини і врівноважуючи в такий спосіб «свої «страсті» по ампутованому світі [3, 230]», поет реалізує в стосунках з нею міф про Орфея та Еврідіку. Наведений вірш цікавий тим, що тепер у ролі Еврідіки опиняється сам поет.

Є. Сверстюк течії Стусової творчості, що пов'язані з образом ріки часу, назвав „руслами античної трагедії [5, 219]”.

На межі світів звучить до сина батькове есхатологічне запитання: «Повідай / як ти живеш і що тобі робити / самому бідному? І де матуся? [7, 82]». Вірш завершується поверненням душі в профанний час:

...І збіг сльозою зі щоби мій сон.
 Дивлюсь – аж двері, два болти і вічко
 Та вирізу квадрат. І пильне око
 Мене тримає на прицілі. Темінь.
 Сімдесят другий рік, хоча століття
 І не згадаю. Київська тюрма.
 І я помалу повернувся в себе [7, 82].

Стусова міфологічна парадигма позначена тим, що його ліричний герой, існуючи у профанному часі, має здатність паралельного існування в часі сакральному. На межі цих часів поет намагається передати трансцендентний досвід виходу за межі себе, а також момент ієрофанії – отримання одкровення, яке у вірші прозвучало з вуст сина: «немає мого татка і не буде».

У збірці «Час творчості» відчитується ритуал християнської ініціації, «пов'язаний з процесом переходу неофіта від одного статусу до іншого, посвяченням у потаємне, в результаті чого йому відкриваються приховані знання та одкровення [4, 279]».

К.Москалець називає достовірним Стусів досвід переіснування і пов'язує його з містичним досвідом орфіків: «В його камері взагалі нема книжок, за винятком Гете, чий вірші він перекладає (серед цих віршів є і «Праслова. Орфічне» – можливо, дороговказ, але не матеріал для запозичення) [3, 228]».

Орфічна ідея подорожі душі в потойбічному царстві, де на неї чекає перевтілення задля народження в новому часі, узгоджується у віршах В.Стуса з ритуалами християнської ініціації:

...і наvertsється пора,
 коли, здається, все забуто,
 все пережито, все сплигло,
 все виказано, перечуто,
 і зразу студиться чоло,
 і зразу грати почезають,
 і лють ховається у тінь.
 Бо інші духи в нас вступають
 під знаком божих благостинь
 («Оступить туга ненажерна... [7, 103]»).

Час переродження означено іменником «пора». Дієслівний ряд, вжитий у минулому часі, вказує на розрив з минулим як перший етап ініціаційного переходу. Дієслова теперішнього часу свідчать про існування на межі: «студиться чоло» – приборкання пристрастей, що також може асоціюватися зі смертю, «грати почезають» – досягнення внутрішньої свободи, «лють ховається» – примирення з долею, з втратами в передчутті Божої всеблагості. В останніх рядках вірша описано третій етап ініціаційного переходу – реінкорпорацію – повернення в суспільство уже в новій якості.

Вірші В.Стуса про шлях душі до безсмертя через самозречення відсилають, крім християнських джерел, до духовної еволюції Гете, яка від початку була пов'язана з ідеями орфіків, пізніше – з підготовкою себе як ентелехії і завершилася творчою інтерпретацією в його «Західно - східному дивані» ідеї східного містицизму – суфізму «Вмири, щоб вічно жити!».

Можна спостерігати спільність ієрархічної стадіальності в пошуках істини старослов'янськими й християнськими неофітами та східними суфістами. В останніх перший ступінь осягнення істини іменувався «шаріат» і починався з природи. Другий – «тарикат» - дарував «незрозуміле почуття», порив. Під час третього ступеня «хакихату» індивід переживав стан найвищої одержимості, екстаз, що спонукав знехтувати обачністю, почуттям самозбереження. Четвертий ступінь – «маарифат» – вів до самознищення – смерті у полум'ї свічки, що має привести до відродження душі [10, 201-202].

Визначальний мотив смерті й відродження, відкидання світу з метою його наближення звучить у вірші Гете «Блаженна туга». Відмовившись від буденного, людина не втрачає світ, але здобуває його в новому, вищому вияві. Без цього нового смислу людина – лише «похмурий прибулець» (ein traber Gast) [11, 202]. Серед Стусових перекладів цей вірш відсутній, але у його власних віршах, як і у віршах пізнього Гете, звучить ідея возвеличення цінності життя як скінченного у нескінченному, а трагізм є рівновагою вищого пізнання.

Так можливості одухотворених особистостей (геніїв – Genius) ведуть їх у безсмертя, але вони врівноважені самозреченням, що свідчить про межі людства,

обумовлені законом полярності, в якому суть одного розкривається за допомогою іншого – протилежного і складає універсальну єдність Всесвіту.

Висновки. Отже, діалог про межі людства розкриває універсалізм естетичних шукань В.Стуса та його великого попередника – Й.Гете.

У Гете можливості людського генія відображає «прафеноменальний» тип людини, стан одержимості творчістю, що дарує вічне життя, причетність до трансцендентного. Щоб здобути своїй душі безсмертя, індивід мусить впродовж земного життя підготувати себе як ентелехію. Для цього необхідно:

- 1) пізнати себе, зсередини створити себе;
- 2) досягти внутрішньої свободи шляхом приборкання пристрастей;
- 3) стати співтворцем природи, продовжуючи її високі діяння в царині духовності.

Гете писав про підкорюваність людей і богів могутнішим силам, що утворюють межі людства. Це час і доля. Крім того, вища містична таїна світу відкривається лише через самозречення, через відмову від низького, буденного. В цьому трагізм людського буття, але він урівноважується підлеглистю найвищим ідеалам, пропорційністю форми.

Осягнувши гармонійний катарсис грецької трагедії, Гете прийшов до «фаустіанського» трагізму, що не потребує моменту катастрофи, бо смерть одночасно дарує вічне життя.

Через успадкований з творчості Гете закон полярності, коли суть одного розкривається за допомогою іншого – протилежного, Стус продовжував розкривати антитетичну природу буття і розрив із зовнішнім світом компенсував «самособоюнаповненням»; страх смерті нейтралізував внутрішньою ідеальною суттю суб'єкта та його причетністю до Божої всеблагості, що виразив в оксюмороні «життєсмерть»; осмислив свій час утрат як час набутків. Антиномічність як універсальність виражається й у ставленні Стуса до творчості, яку сприймав одночасно як дар, що зносить поета на Парнас, але й покару, що вимагає болючих утрат і відбирає життя.

Ці стадії духовного перетворення допомогли «викшталтувати» дух, виявити у скінченному нескінченне, в індивідуальному універсальне. Все ж виявивши через закон полярності межі людства, В.Стус у наступній збірці «Палімпсести» йшов до згортання свого міфу з упізнаванням архетипом Спасителя, який у збірці «Час творчості» розгалужувався в багатьох міфологічних сюжетах.

Філософськими джерелами, що живили Стусів міф про шлях душі у безсмертя, можна назвати ритуали християнської ініціації, орфічні ідеї, давньогрецьку трагедію та міфологію, східний містицизм – суфізм. Більшість із них В.Стус у великій мірі засвоював з творів свого вчителя.

У Стусовому ліричному героєві прочитується образ гетевських богорівних титанів та проблема героїзму, що спочатку обумовлювалась боротьбою з соціальними обставинами, виборюванням права на самореалізацію, а вже в ув'язненні перетворилась у боротьбу за свою духовну самоцінність.

І хоч зовнішній світ завжди створює такому герою межі у вигляді демонічних трансцендентних сил («хвища», «злива» – у Стуса, буря (sturm) – у Гете), все ж через напруження всіх душевних сил індивід засвідчує самоцінність внутрішнього буття людини.

Список використаної літератури

1. Івашко В. Міф про Василя Стуса як дзеркало шістдесятників / В.Івашко// Світо – вид. – Липень – вересень 1994. – Число III (16). – С.104 – 120.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.- уклад. Ю.І.Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
3. Москалець К. Страсті по Вітчизні / К.Москалець // Людина на крижині. Літературна критика та есеїстика. – К.: Критика, 1999. – С.209 – 254.
4. Набитович І. Універсум sacrum у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму): Монографія / І.Набитович. – Дрогобич; Люблін: Посвіт, 2008. – 600с.
5. Сверстюк Є. Василь Стус – летюча зірка української літератури / Є.Сверстюк // Блудні сини України. – К., 1993. – С.212 – 220.
6. Сковорода Г. Твори / Г.Сковорода // Твори: У 2 т.- К.: АТ «Обереги», 1994. – Т.1. – 528 с.
7. Стус В. Твори / В.Стус // Твори: У 4 т., 6 кн. – Львів: Просвіта, 1995. – Т.2. – 429 с.
8. Стус В. Твори / В.Стус // Твори: У 4 т., 6 кн. – Львів: Просвіта, 1994. – Т.4. – 543 с.
9. Стус Д. Василь Стус: Життя як творчість / Д. Стус. – К.: Факт, 2005. - 368с.
10. Шалагінов Б. Шлях Г'ете: Життя. Філософія. Творчість. Посібник для вчителя/ Б. Шалагінов. – Харків: Веста: Вид – во «Ранок», 2003. – 288 с.

Аннотация. *Оникиенко И.М. Василий Стус и Иоганн Вольфганг Гете: диалог о границах человечества. В статье рассматривается усвоение в поэтическом сборнике В.Стуса «Час творчества» духовного опыта И.Гете, диалог двух художников о возможностях человека и их ограничениях, художественно выраженный в законе полярности.*

Ключевые слова: «самособоюнаполнение», инициация, энтелехия, прафеномен, закон полярности, философия суфизма.

Summary. *Onikienko I.M. Vasyl Stus and Johann Wolfgang von Goethe: A Dialogue on the border of humanity. In the article the assimilation of J. Goethe's soul experience, the dialogue of two artists about the human abilities and disabilities, expressed in the law of polarity in Stus's collected volume "dichtenszeit" is considered.*

Key words: "filling of yourself", "initiation", "Sufism", "entelechy", prafenomen, "the law of polarity".

УДК 821.161.2.091

Людмила ЮЩЕНКО

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ УКРАЇНИ У ПРОЗІ ВІТАЛІЯ КУЛАКОВСЬКОГО І СВЯТОМИРА ФОСТУНА

У статті здійснюється спроба порівняльного аналізу історичних творів В.Кулаковського і С. Фостуна. Значну увагу приділено образам М. Пушкаря, І. Виговського, П. Полуботка.

Ключові слова: історичний жанр, історична постать, характер, європейський контекст.

Зацікавлення національною історією у різні часи виявляли не тільки представники української материкової літератури (П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, В. Малик, Ю. Мушкетик, Л. Костенко, О. Пахучий, В. Кулаковський), а й діаспорної (Ю. Косач (США), Наталена Королева (Чехія), І. Стецик (Бельгія), С. Фостун (Англія) та ін.)

Постановка проблеми, мета: з'ясувати особливості трактування історичного минулого України та історичних постатей у малодосліджених подібних за тематикою творах В. Кулаковського і С. Фостуна.

Виклад основного матеріалу. Письменники, як, до речі, й історики, нерідко дають неоднозначну оцінку історичним подіям, а симпатії автора на боці то одних історичних постатей, то інших. Скажімо, образи Івана Виговського, Мартина Пушкаря, Івана Мазепи в різний час трактувалися неоднаково: їх вважали то героями, то зрадниками (наприклад, Б. Лепкий захоплюється діяльністю І. Виговського, тоді як І. Ле, Натан Рибак, О. Пахучий дають здебільшого негативну оцінку його вчинкам). Та це, на наш погляд, аж ніяк не зменшує вартості художніх творів, оскільки митець завжди має право на суб'єктивне зображення світу.

Один із представників української літератури, В. Кулаковський, робить поступовий художній аналіз історії. Його цікавить минушина від доби Київської Русі аж до Коліївщини, а коло героїв, імена яких часто винесені в назви творів, письменник розширює з кожним наступним романом чи повістю («Володимир Мономах», «Северин Наливайко», «Мартин Пушкар», «Іван Сірко», «Тарас Трясило» та ін.). Найчастіше митець звертається до періоду козаччини. Так, наприклад, зі сторінок роману «Мартин Пушкар» (1987 р.) постає образ одного із представників козацької старшини, відомого полководця, прихильника і продовжувача ідей Богдана Хмельницького Мартина Пушкаря. Враховуючи добу, в яку жив письменник, образ головного персонажа змальовано згідно з оцінками радянської історіографії. Автор симпатизує полтавському полковнику, зображає його вправним козаком і добрим та мудрим чоловіком, запеклим патріотом і люблячим батьком.

Мартин – прихильник Переяславської угоди і союзу України з Москвою. Заради миру і благополуччя рідного краю він готовий піти на смерть (згадаймо епізод, коли Пушкар готовий був стати жертвою в руках Виговського заради збереження життя сотень українців). На думку автора, саме такі, як Мартин, здатні були забезпечити Україні мир, спокій та достойне життя. Л. Ромашенко з цього приводу зазначає, що в образі Пушкаря домінує робінгудівсько-кармалюківське начало: «...він бореться за те, щоб на Україні не було ні бідних, ні багатих – усі були рівні [4, 81]».